

แนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหาร
สถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ
The Strengthening Way in the Ethical Conscience of Educational
Administrators by Integrated Buddhist

วิมลสิริ บุญมานะ Vimolsiri Boonmana^๑

พระเมธาวิจารย์ Phra Methavinairos^๒

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมในพระพุทธศาสนาและศาสตร์ทั่วไป ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี 3) เพื่อเสนอแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ

ผลการวิจัยพบว่า จิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรม คือ ผู้บริหารสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี มีหลักธรรมที่หลากหลายในการบริหาร ได้แก่ การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ สุจริต ๔ ซึ่งแต่ละสถานศึกษาสามารถนำหลักธรรมดังกล่าวไปใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและผู้ร่วมงานเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมในการทำงาน

แนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ มีความจำเป็นต้องใช้หลักธรรมควบคู่ไปกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อเป็นเครื่องส่งเสริมการบริหารงานให้ดียิ่งขึ้น โดยยึดหลักการบริหารตนเอง การบริหารบุคคล และการบริหารงานในหน้าที่ ให้มีความสัมพันธ์กัน

คำสำคัญ: แนวทางในการเสริมสร้าง, จิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรม, พุทธบูรณาการ

---

^๑ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Thailand

^๒ ภาควิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Department of Buddhist Studies, Graduate School, Mahamakut Buddhist University,
Thailand.

Abstract

This thesis had three objectives were 1) To study the concept, theory, conscious mind in the morals and ethics in Buddhism and general science 2) To study the behavior and conscious mind in the morals and ethics of the school administrators in the Chanthaburi primary educational service area 3) To present format for reinforce the conscious mind in the morals and ethics of the school administrators in Buddhist integration.

The administration process in the Chanthaburi primary educational service area office 1 by the four sublime states of mind 1) administer school by the loving-kindness is the heart that want the people in schools have a happiness 2) administer school by the compassion is the pity that want the people in schools release from suffering 3) administer school by the sympathetic joy is the pleasant that the people in schools be successful 4) administer school by the equanimity is the neutral trust with intellect when the people in schools suffer what is not desirable from their actions.

Keywords: Strengthening Way, Ethical Conscience, Integrated Buddhist.

๑. บทนำ

การศึกษาในปัจจุบันยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเรียนพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร แต่เดิมแหล่งที่มาของการศึกษาคือวัด พระสงฆ์เป็นครูสอนให้การศึกษาในด้านต่างๆ วัดจึงเป็นแหล่งพัฒนาการศึกษาของคนไทยมาตั้งแต่อดีตกาล และสังคมไทยเป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก การปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องนำพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยนำการเรียนการสอนพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้สัมพันธ์กลมกลืนไปกับวิชาต่างๆ การศึกษาทำให้สามารถจัดการกับสถานการณ์ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับชีวิตอย่างถูกต้องจึงต้องไม่แยกการศึกษาออกจากชีวิต เพราะหากการศึกษาไม่ทำให้เข้าใจเรื่องของชีวิต การศึกษานั้นจะไม่เป็นประโยชน์ อาจมีความรู้ท่วมหัวเอา

ตัวไม่รอด ดังนั้น การศึกษากับการดำเนินชีวิตจึงควบคู่ไปด้วยกัน และชีวิตต้องเป็นชีวิตแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยพุทธธรรมนำชีวิต”

ส่วนด้านการศึกษานั้น ในมาตรา 6 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ^๕ ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้คู่คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งหนึ่งในยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ คือ การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ โดยมุ่งเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคมอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับหลายๆ ด้าน รวมทั้งด้านการเสริมสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย และธรรมาภิบาลให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมไทย โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ ปลูกฝัง จิตสำนึก ค่านิยมวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลแก่เยาวชน และประชาชนทุกระดับอย่างต่อเนื่อง จริงจัง พร้อมทั้งพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำประชาธิปไตยที่มีคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล^๕

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำคือพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้นำ พาสรรพสัตว์ข้ามสังสารวัฏจนบรรลुพระอรหันต์ได้มีพระสารีบุตร เป็นต้น^๖ และพระพุทธองค์ ทรงแสดงหลักธรรมแก่ผู้นำรัฐจนบรรลุพระโสดาบันมีพระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น^๗

ตามทัศนะคติทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้นำมีความสำคัญมากต่อการบรรลุประโยชน์ที่ต้องการ ในแง่การฝึกฝนพัฒนาตนเพื่อข้ามพ้นทุกข์ ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือพระพุทธเจ้า เพราะทรงเป็นผู้นำของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^๘ เมื่อศึกษาหลักคำสอนเกี่ยวกับผู้นำและข้อเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยพบว่า ผู้นำ คือผู้ที่ดำเนินตนตามหลักความถูกต้องดีงามเพื่อให้เกิด

^๕ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการอภิปรายเรื่อง พุทธธรรมนำ การศึกษาได้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร: สกศ., ๒๕๔๔), หน้า ๑

^๖ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายว่า ด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและ บุคลากรทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๕), หน้า ๔.

^๗ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐, (ม.ป.ท., ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๐.

^๘ สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๖๒/๒๗๗-๒๗๘.

^๙ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๗/๖๘.

^{๑๐} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๑/๑.

ประโยชน์สุขแก่ผู้ตาม ดังข้อความในอัมมิกสูตรว่า^๕ “เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคนทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นจะประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาราชตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข”^๖

ผู้นำจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปขององค์กรในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านที่เกี่ยวกับการบริหารและงานบุคคล ดังนั้นในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำที่ดี ผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารงานในองค์กร องค์กรจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานนั้น ปัจจัยสำคัญที่สุดก็คือผู้นำ ถ้าองค์กรใดได้ผู้นำที่มีประสิทธิภาพก็จะสามารถสั่งการและใช้อิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงาน ตลอดจนทำกิจกรรมต่างๆ ในองค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าองค์กรใดได้ผู้นำที่ไม่มีประสิทธิภาพ ก็จะไม่สามารถสั่งการและใช้อิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชาให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งได้ ซ้ำร้ายยังเป็นการทำลายขวัญและกำลังใจของผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีต่อผู้นำ ซึ่งจะเป็นผลทำให้การปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ในองค์กรประสบความสำเร็จล้มเหลว”^๗

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบางส่วนในประเทศไทยมีความเสื่อมโทรมทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม จึงทำให้การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขจะเป็นไปได้ยาก ดังนั้นการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมให้มีความสุข ควรยึดหลักพุทธธรรมสำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ที่เรียกว่า ขรवासธรรม ๔ ประการ^๘ ได้แก่ (๑) สัจจะ ความจริง คือ ดำรงมั่นในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์จริงใจ พูดจริง ทำจริง จะทำอะไรให้เป็นที่ยอมรับไว้วางใจได้ (๒) ทมะ ฝึกตน คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ ก้าวหน้าดีงามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ (๓) ขันติ อุดทน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็งอดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย (๔) จาคะ เสียสละ คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์สละโลก ละทิวี่มานะได้ร่วมงานกับคนอื่นได้ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน^๙

การเป็นผู้นำให้ประสบความสำเร็จโดยเป็นยอดของผู้นำนั้น จะต้องใช้คุณธรรมจริยธรรมประกอบกับความรู้ความสามารถ เพราะการมีคุณธรรมจริยธรรมจะหล่อหลอมบุคคลให้

^๕ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕-๑๑๖.

^๖ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕-๑๑๖.

^๗ วิเชียร วิทโยดม, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิริยะฟิล์มและไซเท็กซ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^๘ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมนุญชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ระฆังทอง, ๒๕๔๗), หน้า ๔๖.

เป็นผู้มีสุขภาพกายใจและสติปัญญาที่ดี มีความสามารถ มีวิสัยทัศน์ที่ดี ที่กว้างไกล สามารถปกครองบริหารจัดการองค์การให้ถึงความสำเร็จ การชี้้นำให้คนส่วนใหญ่มองธรรมะที่เกี่ยวกับการบริหารว่าเป็นเรื่องง่าย ทันสมัยและสามารถเกิดผลสัมฤทธิ์ไม่น้อย นำไปสู่แนวคิดการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาเช่นหลักทศพิธราชธรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นการต่อยอดองค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำทางจริยธรรมในอีกมิติหนึ่งที่มีผู้สนใจมากขึ้นเรื่อยๆ ในปัจจุบัน และถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมให้คนทั่วไปในสังคมได้ตระหนักถึงคุณค่าของอารยธรรมตะวันออกที่เรามีอยู่แล้วมายาวนานที่อาจจะถูกมองข้าม ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ยังรอคอยปราชญ์ที่คิดต่อยอดแตกฉานให้แพร่หลายและพัฒนาอื่นๆ ขึ้นไป

จะเห็นได้ว่าการศึกษาลักษณะธรรมในพุทธศาสนา แล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นขั้นใด ถือได้ว่าเป็นการดำเนินชีวิตในแนวทางจริยธรรมในความหมายทางศาสนาพุทธ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำเสนอแนวคิดและแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเพื่อมาพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรม

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่อง แนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อันจะเป็นข้อมูลนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สรุปไว้เป็นงานวิจัยอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยจึงต้องการค้นคว้าและนำเสนอในเรื่องนี้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมในพระพุทธศาสนา และศาสตร์สมัยใหม่
- ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี
- ๓) เพื่อเสนอแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) โดยมีการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. กำหนดกรอบการวิจัย

โดยการกำหนดกรอบวิจัยตามวัตถุประสงค์ มุ่งเพื่อศึกษา คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ สุจริต ๓ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักพุทธธรรม และทฤษฎีการบริหาร เพื่อที่จะสามารถนำมาเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จันทบุรี เขต 1

๑.๑ ชั้นรวบรวมข้อมูล

เป็นการรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรม หลักทฤษฎีการบริหาร และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ดังต่อไปนี้คือ ๑) ความหมายของคุณธรรม ๒) ความหมายของจริยธรรม ๓) ความหมายของพฤติกรรมผู้นำ ๔) พรหมวิหาร ๔ ๕) สังคหวัตถุ ๔ ๖) อิทธิบาท ๔ และ) สุจริต ๓ ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถา ฎีกา และเอกสารตำรางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๓ ชั้นเอกสารของบุคคล

หนังสือและเอกสารของนักวิชาการทางด้านการบริหารการศึกษาและทางด้านพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 สุจริต 3 ดังต่อไปนี้

๑) พุทธทาสภิกขุ

๒) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)

๓) บุคคลอื่นๆ

๑.๔ การสร้างแบบสัมภาษณ์

การสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ มีขั้นตอนดังนี้

๑.) สร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ โดยการหาค่าความเที่ยงจากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน จากนั้นนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข

๒) นำแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ ที่ได้ปรับปรุงแล้วนำไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อำนวยการสถานศึกษา และครูผู้สอน ต่อไป

๑.๕ ชั้นสัมภาษณ์บุคคล

สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อำนวยการสถานศึกษา และครูผู้สอน ดังนี้

๑) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ ท่าน

๒) ผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน ๑๐ ท่าน

๓) ครูผู้สอน จำนวน ๕ ท่าน

๑.๖ ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากการศึกษาวิเคราะห์ทางทฤษฎี เชิงเหตุปัจจัยด้วยหลักการทางเหตุผล หนังสือและเอกสารของนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้อำนวยการสถานศึกษา และครูผู้สอน เพื่อให้มีความชัดเจน และสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง

๑.๗ ชั้นเรียบเรียงข้อมูล เขียน และสรุป

ดำเนินการเรียบเรียงข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการค้นคว้า วิเคราะห์และการสัมภาษณ์ จากนั้นนำมาเขียนเป็นวิทยานิพนธ์เชิงพรรณนาโวหาร พร้อมทั้งสรุปและนำเสนอ

๑.๘ วิธีดำเนินการวิจัยนี้ จะนำไปสู่

๑) แผนการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ

๒) เครื่องมือวัดพฤติกรรมในการเสริมสร้างด้านจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ

๓) กระบวนการในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมในพระพุทธศาสนา และศาสตร์สมัยใหม่ที่ส่งเสริมและสามารถแก้ไขคุณธรรมจริยธรรม พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา จำเป็นต้องมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาส่งเสริมในการบริหารร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ คือภาวะผู้นำหรือพฤติกรรมผู้นำในลักษณะต่างๆ ตามความเหมาะสม และตาม

บริบทของพื้นที่ โดยมีหลักธรรมเป็นพื้นฐานคอยกำกับพฤติกรรมกรรมการบริหาร ได้แก่ การบริหารงานตามหลักพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อธิปไตย ๔ และสุจริต ๓ ซึ่งแต่ละสถานศึกษาสามารถนำหลักธรรมดังกล่าวไปใช้ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและผู้ร่วมงาน เพื่อสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมในการทำงาน

พฤติกรรมด้านจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๑ จากการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นฝ่ายบริหารของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๑ ผู้บริหารสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๑ และครูผู้สอนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๑ พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นและสิ่งที่ควรส่งเสริมของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๑ โดยผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า การไม่นำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาปรับใช้ในการบริหารงาน อาศัยยึดระเบียบทางราชการอย่างเดียว อีกท่านหนึ่งให้ความเห็นว่าปัญหาหลักคือ การไม่นำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการครองตน ครองคนครองงาน ซึ่งมีสาเหตุมาจากความเห็นผิดหรือมีมิถิฉาทิฐิ ไม่นำหลักอริยสัจ ๔ มาใช้วิเคราะห์

คุณภาพการศึกษาตกต่ำ คุณภาพของคนลดลง ทรัพยากรมนุษย์อ่อนแอ คิดวิเคราะห์ไม่เป็น ฟังตนเองไม่ได้ หลงใหลในกระแสวัตถุนิยม ยังไม่สามารถเข้าถึงหลักที่แท้จริงของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขาดความเท่าทันในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีให้เกิดความสมดุลเหมาะสมกับชีวิตจริง ปัญหาสังคมมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายมากขึ้น ยังมีความเหลื่อมล้ำทางการศึกษามาก ขาดการบูรณาการการทำงานร่วมกับชุมชน ท้องถิ่น และหน่วยงานภาคส่วนต่างๆ อย่างแท้จริง ซึ่งสาเหตุของปัญหาคือเกิดวิกฤติผู้นำด้านการศึกษา ผู้บริหารสถาบันการศึกษาส่วนใหญ่ขาดคุณธรรม ไม่ได้น้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาปฏิบัติอย่างจริงจัง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม มีการฉ้อราษฎร์บังหลวง คอร์รัปชัน ไม่ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ มุ่งแต่แสวงหาความเจริญก้าวหน้าส่วนตน ไม่สามารถครองตน ครองคน และครองงาน ต้องการแต่ตำแหน่ง และใช้แต่อำนาจ สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “บ้าอำนาจ ฉ้อราษฎร์บังหลวง หลอกหลวงลูกน้อง ยกย่องคนชั่ว” และ “ทำทุกอย่างยกเว้นงานในหน้าที่ ไปทุกที่ยกเว้นที่ทำงาน ทุกหน่วยต้องการยกเว้นต้นสังกัด” ปัญหาในการบริหารสถานศึกษามีหลายด้านทั้งปัญหาด้านบุคลากร งบประมาณ ทรัพยากรอื่นๆ ผู้มีคนที่เกี่ยวข้องตลอดจนนโยบายการทำงานในทุกๆ องค์กรย่อมมีปัญหา อุปสรรค แตกต่างกันไป

จากการสัมภาษณ์เพื่อศึกษาการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๑ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ปัญหาการบริหารมีมากมายหลายด้าน ปัญหาด้านการบริหารงานวิชาการ พบว่าปัญหาส่วนใหญ่ คือ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ครูไม่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามความต้องการของ ไม่ยึดผู้เรียนเป็น

สำคัญ ไม่นำเทคโนโลยีมาใช้ประกอบการเรียนการสอน และขาดเทคนิคการสอน การขาดแคลนงบประมาณ

ด้านการบริหารงานบุคคล พบว่าปัญหาส่วนใหญ่ คือ การจัดสรรตำแหน่งครูและบุคลากรทางการศึกษาไม่สอดคล้องกับความต้องการและจำเป็น ขาดการส่งเสริมให้ทุกคนได้แสดงศักยภาพในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ในด้านที่ตนมีความถนัดหรือเชี่ยวชาญ การไปราชการในช่วงมีการเรียนการสอน ทำให้การเรียนขาดประสิทธิภาพทำงานได้ไม่เต็มศักยภาพ ครูขาดความรับผิดชอบไม่ตั้งใจทำงานละเลยต่อหน้าที่หลัก ปัญหาการมีหนี้สินมาก จำนวนครูไม่ครบชั้น การไม่รู้จักรักที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้า ความอิจฉาริษยาไม่ต้องการให้ผู้อื่นได้ดี และการเล่นพรรคเล่นพวก บริหารงานโดยไม่ใช้หลักธรรมาภิบาล ไม่เข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ใช้คนไม่ถูกงาน

ด้านการบริหารงานงบประมาณ พบว่าปัญหาส่วนใหญ่ คือ บุคลากรขาดความประหยัดในการใช้ทรัพยากร ความจำกัดด้วยระเบียบและเงื่อนไขการใช้งบประมาณ ขาดแคลนงบประมาณที่จะใช้พัฒนาสถานศึกษา การใช้งบประมาณไม่ตรงประเด็น บริหารงบประมาณไม่เป็นไปตามระเบียบ กฎหมาย แนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง งบประมาณมีจำกัด

ด้านการบริหารงานทั่วไป พบว่าปัญหาส่วนใหญ่ คือ บริบทของสถานศึกษามีความแตกต่างกัน ครูขาดสมาธิ ขาดความเอาใจใส่ และขาดความรับผิดชอบ ครูที่ปฏิบัติหน้าที่สอนมาทำงานธุรการทำให้ทำการสอนไม่เต็มที่ โรงเรียนขนาดเล็กขาดงบประมาณ การแบ่งงานให้ไม่ชัดเจน การดูแลนักเรียนไม่ได้ตามเป้าหมาย เกิดข้อบกพร่องในการทำงาน ขาดการบูรณาการกับหน่วยงานอื่นๆ เกิดความซ้ำซ้อนและไม่เชื่อมโยงกัน

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมในพระพุทธศาสนา และศาสตร์สมัยใหม่ที่ส่งเสริมและสามารถแก้ไขคุณธรรมจริยธรรม พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นฝ่ายบริหาร ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๑ มีแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ ดังนี้

แนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ ตามแนวทางการบริหารงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๑ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ (๑) บริหารสถานศึกษาตามหลักเมตตา คือ ความรัก อยากให้คนในสถานศึกษามีความสุข (๒) บริหารสถานศึกษาตามหลักกรุณา คือ ความสงสาร อยากให้คนในสถานศึกษาพ้นจากความทุกข์ (๓) บริหารสถานศึกษาตามหลักมุทิตา คือ ความยินดีด้วยเมื่อคนในสถานศึกษาได้ดี (๔) การบริหารสถานศึกษาตามหลักอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลางด้วยปัญญาเมื่อคนในสถานศึกษาประสบสิ่งไม่น่าปรารถนาอันเกิดจากการกระทำของเขาเอง

แนวทางการบริหารงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๑ ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ (๑) บริหารสถานศึกษาตามหลักทาน คือ การให้สิ่งที่เหมาะสมกับสถานการณ์และเอื้อ เพื่อแผ้วถางหนทางแก่เพื่อนร่วมงาน (๒) บริหารสถานศึกษาตามหลักปิยวาจา คือ การพูดจาสมานสามัคคี การพูดจาเกื้อกูลเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น (๓) บริหารสถานศึกษาตามหลักอัทธจริยา คือการประพฤติเป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ของผู้อื่น (๔) บริหารสถานศึกษาตามหลักสมานัตตตา คือ การวางตัวให้เหมาะสมกับฐานะของตน

แนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ ตามแนวทางการบริหารงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๑ ตามหลักอิทธิบาท ๔ (๑) บริหารสถานศึกษาตามหลักฉันทะ คือ มีความพอใจรักใคร่ในการทำงาน (๒) บริหารสถานศึกษาตามหลักวิริยะ คือ ความพากเพียรในการทำงาน (๓) บริหารสถานศึกษาตามหลักจิตตะ คือ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในการทำงาน (๔) บริหารสถานศึกษาตามหลักวิมังสา คือ ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของการทำงาน

แนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ ตามแนวทางการบริหารงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต ๑ ตามหลักสุจริต ๓ คือ (๑) บริหารสถานศึกษาตามหลักกายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกาย (๒) บริหารสถานศึกษาตามหลักวาจสุจริต ความประพฤติชอบด้วยวาจา (๓) บริหารสถานศึกษาตามหลักมโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ

นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารตนเอง การบริหารบุคคล และการบริหารงานในหน้าที่ จากคำสัมภาษณ์ สรุปได้ดังต่อไปนี้

ด้านการบริหารตนเอง ด้านการบริหารบุคคล และด้านการบริหารงานในหน้าที่ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้ร่วมงานอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รวมถึงมีการพัฒนาที่ยั่งยืนและประสบความสำเร็จในสถานศึกษา ด้านบริหารงานวิชาการใช้หลักธรรมอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความพากเพียร จิตตะ ความคิดมุ่งไป วิมังสา ความไตร่ตรอง ด้านการบริหารงานบุคคล ใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ เพื่อยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานไว้ในความสามัคคี ด้านการบริหารงานงบประมาณ ใช้หลักสุจริต ๓ เพื่อการครองงาน ด้านการบริหารงานทั่วไปใช้หลักสัปปุริสธรรม ซึ่งต้องมีความหลากหลาย ประยุกต์ใช้กับทักษะผู้นำและการตัดสินใจ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญมาก ที่ต้องนำมาใช้ในการบริหารสถานศึกษาในงานบริหารทั้ง ๔ งาน จึงจะประสบความสำเร็จและเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ด้านการบริหารงานวิชาการ งานบริหารวิชาการเป็นงานสำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่า นักเรียนต้องมีคุณธรรมก่อน จึงทำให้เกิดการเรียนการเรีนรู้ที่ดี หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะส่งเสริมให้

นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ เป็นสิ่งนำให้นักเรียนมีสติปัญญา คติวิเคราะห กว้างไกล และประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ด้านการบริหารงานบุคคล หลักการครองตน ครองคน ครองงาน ของผู้บริหาร โดยใช้ธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเมตตาธรรม ความ เข้าใจในชีวิต โดยใช้หลักพรหมวิหาร ๔ สังคหัตถุ เป็นต้น จะทำให้เกิดความสงบสุข ความเห็น ออกเห็นใจ เกิดความสามัคคี ในหมู่คณะ ทำให้บุคลากรในโรงเรียนพึงพอใจ อันนำไปสู่ความ ร่วมมือร่วมใจ ทำงานให้เกิดความสำเร็จ ด้านการบริหารงานงบประมาณ งานด้านงบประมาณ ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต การการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการบริหารงาน งบประมาณ จะเกิดความโปร่งใส ทำให้เกิดความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร เป็นประโยชน์ต่อการ จัดกิจกรรม ผู้บริหารต้องเน้นย้ำให้บุคลากรใช้หลักธรรมมาภิบาลอยู่เสมอ จะช่วยให้เกิดความพอพิ ยงในวัสดุอุปกรณ์ ด้านการบริหารงานทั่วไป การบริหารงานทั่วไปจะเกี่ยวข้องกับกิจการนักเรียน มาก การสร้างให้บุคลากรในที่ทำงานเกิดความรับผิดชอบ เอาใจใส่ ใช้หลักอริยสัจ 4 โดยการ ประชุมปรึกษาหารือสม่ำเสมอ จะเป็นการกระตุ้นให้มีความเข้าใจเกิดความละเอียด ถ้าไม่สามารถ ทำให้งานสำเร็จได้

๕. อภิปรายผล

ผู้บริหารสถานศึกษามีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้ร่วมงานอยู่ร่วมกันอย่างมี ความสุข รวมถึงมีการพัฒนาที่ยั่งยืนและประสบความสำเร็จในสถานศึกษา โดยจะต้องพัฒนา ตนเองโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้ร่วมงานอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข รวมถึงมีการพัฒนาที่ยั่งยืนและประสบความสำเร็จในสถานศึกษา ด้าน บริหารงานวิชาการใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ คือ ฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความพากเพียร จิตตะ ความคิดมุ่งไป วิมังสา ความไตร่ตรอง ด้านการบริหารงานบุคคล ใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 และ สังคหัตถุ ๔ เพื่อยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานไว้ในความสามัคคี ด้านการบริหารงาน งบประมาณ ใช้หลักสุจริต ๔ เพื่อการครองงาน ด้านการบริหารงานทั่วไปใช้หลักสัปปุริสธรรม ซึ่ง ต้องมีความหลากหลาย ประยุกต์ใช้กับทักษะผู้นำและการตัดสินใจ

๖. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของ ผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ ผู้วิจัยพบว่ามีข้อเสนอแนะ ได้แก่ควรศึกษาเรื่อง รูปแบบในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณา การ โดยใช้หลักธรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการบริหารงาน และควรศึกษาถึงระบบหรือ แนวคิดในการบริหารงานในสถานศึกษาเพื่อให้ทราบถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมอย่าง แท้จริง

๗. สรุป

แนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธบูรณาการ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษา จึงมีความจำเป็นต้องใช้หลักธรรมควบคู่ไปกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อเป็นเครื่องส่งเสริมการบริหารงานให้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะต้องมีหลักในการบริหารตนเอง มีหลักในการบริหารบุคคล และมีหลักในการบริหารงานในหน้าที่ เพื่อให้การบริหารสถานศึกษามีประสิทธิภาพมากที่สุด

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมนุญชีวิตพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมจักร, ๒๕๕๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาค พุทธธรรม: แขนงนำการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ผลิตีมี, ๒๕๕๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วิเชียร วิทยอุดม. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธีระฟิล์ม และไซเท็กซ์, ๒๕๔๘.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **รายงานการอภิปรายเรื่อง พุทธธรรมนำการศึกษาได้อย่างไร**. กรุงเทพมหานคร: สกศ., ๒๕๔๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐**. ม.ป.ท., ๒๕๔๙.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๕.

